

NÁVRH PROJEKTU DISERTAČNÍ PRÁCE

I. Název: Mediální reprezentace rodiny ve vybraných českých časopisech a způsoby jejího dekódování

II. Téma: Analýza procesu konstrukce rodiny v časopisové produkci let 1990-2010 a způsobů dekódování mediálních sdělení s rodinnou tematikou

III. Kontext výzkumu: Pojem „rodina“ si můžeme vykládat různě. Někteří jím rozumějí manželský pár a jeho děti, jiní zase soužití svobodné matky či otce s jeho potomkem. Někteří pak pojmem rodina označují náklonnost dvou lidí stejného pohlaví vychovávající dceru či syna. U nejednoznačné definice výrazu „rodina“ však významový problém nekončí. Pojem „rodina“ se dále komplikuje, opatří-li se variacemi přívlastků „normální“ a „patologická“. Je proto zcela pochopitelné, hledáme-li odpovědi na následující otázky: Kdo v českém prostředí tvoří rodinu? Kdo do ní patří? A kdo je z ní naopak vypovězen? Jak vypadá „normální“ rodina? A co vše lze považovat za její patologické projevy? V naší práci se na tyto otázky pokusíme odpovědět. Nebudeme však zkoumat veřejné mínění, ale způsob, jakým o „rodině“ hovoří česká média. Budeme přitom vycházet z **normativní teorie médií**, která říká, že hromadné sdělovací prostředky ustanovují normy chování a žití, a tím nepřímo ovlivňují řád společnosti (McQuail 2002: 147). Přijmeme-li tedy tezi, že normy ustanovené médii jsou ve větší či menší míře adaptovány či kvitovány jejich publikem, budeme si moci prostřednictvím mediálního diskurzu udělat alespoň rámcový obrázek o tom, jaká je rodina v perspektivě české společnosti. Tato představa pak nabyde zřetelnějších kontur u vybrané skupiny vysokoškoláků, které podrobíme hlubší face-to-face analýze. Právě u nich totiž řada politiků a populárních médií identifikovala několik tzv. krizových jevů: Manželství uzavírají v pozdním věku, většinou plodí jednoho až dva potomky apod.¹ Bude nás proto zajímat, jak právě oni – vysokoškoláci - čtou mediální diskurz o rodině (a především ten „krizový“) a do jaké míry se jejich percepce shoduje se zakódovanými významy.

Je nám zřejmé, že zamýšlený výzkum může v průběhu jeho realizace doznat

¹ Srov. Rabušic 2001; Možný 1983.

významných změn. Předkládaný náčrt badatelské práce je proto nutné brát pouze jako vodítko, kterého se výzkumník přidržuje, aby s jeho pomocí definoval směr své výzkumné činnosti. Rozsah analyzovaného vzorku časopisů (viz část „VI. Definice populace, vzorku a forma techniky výběru“), znění výzkumných otázek ani faktická realizace recepční analýzy tak nejsou definitivní a mohou v pokročilé fázi projít revizí. V roli výzkumníků s touto skutečností počítáme, neboť ji považujeme za přirozené důsledky rodičího se výzkumu.

IV. Cíl výzkumu: Předmětem předkládané práce je prozkoumat, jakým způsobem se na stránkách vybraných časopisů hovoří o fenoménu rodiny a jak sdělení o rodině recipují studenti vysokých škol. Protože budeme v analytické části pracovat se dvěma odlišnými populacemi vzorků, budeme i v rámci výzkumu každé z nich sledovat jiné cíle. Nejprve se pokusíme zjistit, jakých podob nabývá mediální obraz rodiny v časopisech různého tematického zaměření. Z toho důvodu zahrneme do našeho analyzovaného materiálu následující množiny vzorků: časopisy o rodině, ženské časopisy, mužské časopisy, politicko-zpravodajské časopisy a časopisy společenské (jejich jmenovitým seznamem se zabývá část „VI. Definice populace, vzorku a forma techniky výběru“). Na základě výsledků diskurzivní analýzy bychom poté měli být schopni odpovědět na otázku, jak vypadá rodina optikou různorodých českých médií a která se v průběhu let 1990-2010 proměnila.

Ve druhé fázi výzkumu se pak zaměříme na to, jak mediální zobrazení rodiny dekódují studenti a studentky vysokých škol. Abychom mohli povahu jejich recepce rodinné tematiky řádně prozkoumat, využijeme kvalitativních metod focus group a hloubkových rozhovorů. Protože vysokoškoláci jsou z hlediska reprodukce a zakládání rodin relativně specifickou sociální skupinou, lze se domnívat, že budou číst sdělení o rodině svébytným způsobem. Naším cílem je tudíž osvětlit, jak rozumějí mediálním textům (diskurzům) o rodině a do jaké míry se s přítomnými rodinnými diskurzi ztotožňují (z perspektivy jakého rodinného diskurzu čtou vybraná mediální sdělení).

V. Metody výzkumu: kvalitativní diskurzivní analýza a kvalitativní recepční analýza (realizovaná metodami „focus group“ a „hloubkových rozhovorů“)

Výzkumný oddíl naší disertační práce rozdělíme na dvě části. V první části budeme zkoumat povahu rodinného diskurzu, který se objevuje na stránkách vybraných, tematicky odlišných skupin časopisů (metoda diskurzivní analýzy). Ve druhé části se pak zaměříme na to, jakým způsobem dekódují (recipují) rodinná sdělení studenti a studentky vysokých

škol. Za tímto účelem hodláme využít nejen metodu tzv. focus group, ale rovněž metodu hloubkových rozhovorů.

Představme si nyní v krátkosti metodu **diskurzivní analýzy**: Protože v humanitních vědách existuje několik pojetí „diskurzu“, je nezbytné, abychom si nejprve ujasnili, v jakém významu s ním budeme operovat v naší práci. Termín diskurz zde budeme užívat jako označení pro historicky specifické výpovědní formace, které pojmenovávají a vymezují naši sociální realitu (Nunning 2006: 153-155). Diskurz však pro nás nezůstane pouhou lingvistickou entitou – budeme jej zkoumat jakožto projev dobových mocenských vztahů, ideologických bojů a sociálních exkluzí (Foucault 1994: 62). Právě k tomu nám velmi dobře poslouží metoda diskurzivní analýzy, sestávající ze čtyř úrovní rozboru: analýzy jazyka (rovina lingvistická), textu (rovina textová), grafiky (rovina grafická) a ideologie (rovina ideologická), jíž diskurzivní analýza vrcholí a jež vychází z poznatků předcházejících tří rovin (Fairclough 1995: 103).

Ve druhé části výzkumu pak budeme pracovat s kvalitativní metodou **focus group**. Tuto metodu bychom mohli charakterizovat jakožto diskuzi, jejímž cílem je prozkoumat postoje a názory vybrané populace k určité problematice. Diskuze ale neprobíhá svévolně – je řízena moderátorem-výzkumníkem, který nastoluje témata hovoru a zaznamenává zjištěné informace. Podmínkou úspěšné realizace této metody je malá skupina diskutérů (v našem případě 3 studentky a 3 studenti), kteří se vzájemně neznají, a tudíž nemohou negativně ovlivňovat diskuzi.

Poslední metodou, kterou v naší práci budeme aplikovat, je metoda **hloubkových rozhovorů**. Jedná se o rozhovor, v jehož rámci se snažíme odhalit názory, postoje, hodnoty a motivace vybraných respondentů (v našem případě jimi budou 2 vysokoškolačky a 2 vysokoškoláci). Tuto metodu jsme do naší práce zahrnuli proto, neboť výsledky získané prostřednictvím metody focus group nemusí být dostatečně přesné či kompletní.

VI. Definice populace, vzorku a forma techniky výběru:

- Definice základního souboru: Vzhledem k výše nastíněnému charakteru výzkumu (viz „Cíl výzkumu“) budeme v naší práci operovat se dvěma odlišnými soubory jednotek. První množinu vzorků tvoří časopisy, které na základě jejich tematické specifikace dále dělíme na pět podskupin - časopisy rodinné, ženské, mužské, politicko-zpravodajské a společenské. Protože jmenované typy periodik čítají poměrně velké množství položek, rozhodli jsme se je zredukovat pomocí dvou základních kritérií: míry exkluzivity (časopisy „exkluzivní“ a „klasické“) a zábavnosti (časopisy „zábavné“ a „výchovné“). Do výsledné populace zkoumaných tištěných médií jsme pak zahrnuli zástupce každého z definovaných typů. Reálně analyzovaný materiál tudíž sestává z následujících titulů: Z časopisů o rodině jsou to periodika „Naše rodina“ (výchovný), „Rodiče“ (výchovný), „Family Star“ (zábavný) a „Miminko“ (zábavný); z ženských časopisů „Blesk pro ženy“ (klasický), „Svět ženy“ (klasický), „Cosmopolitan“ (exkluzivní) a „Marianne“ (exkluzivní); z časopisů mužských „Playboy“ (exkluzivní) a „Esquire“ (exkluzivní); z politicko-zpravodajských časopisů „Respekt“ (výchovný) a „Týden“ (zábavný-výchovný) a z časopisů společenských „Spy“ (zábavný) a „Rytmus života“ (zábavný).

Druhou množinu vzorků představují posluchači vysokých škol. Vzhledem k tomu, že v našem výzkumu chceme podat co nejúplnější obraz analyzované problematiky, bude náš vzorek sestávat ze 3 studentek a 3 studentů vysokých škol různého studijního zaměření.

- Identifikace množiny vzorků: V následující tabulce uvádíme seznam zkoumaných titulů včetně počtu čísel jednotlivých periodik, která ve vymezeném období let 1990-2010 vyšla.

Tabulka č. 1: Počet vydaných čísel vybraných časopisů v letech 1990-2010

	Titul	Počet vydaných čísel v letech 1990-2010
Rodinné časopisy	Naše rodina (týdeník)	1040 čísel (1990-2010)
	Rodiče (měsíčník)	168 čísel (1997-2010)
	Family Star (měsíčník)	60 čísel (2006-2010)
	Miminko (měsíčník)	96 čísel (2003-2010)
Ženské časopisy	Blesk pro ženy (týdeník)	364 čísel (2004-2010)
	Svět ženy (měsíčník)	108 čísel (2002-2010)
	Cosmopolitan (měsíčník)	84 čísel (1994-2010)
	Marianne (měsíčník)	132 čísel (2000-2010)
Mužské časopisy	Playboy (měsíčník)	240 čísel (1991-2010)
	Esquire (měsíčník)	176 čísel (1996-2010)
Politicko-zpravodajské časopisy	Respekt (týdeník)	1036 čísel (1990-2010)
	Týden (týdeník)	832 čísel (1994-2010)
Společenské časopisy	Spy (týdeník)	624 čísel (1998-2010)
	Rytmus života (týdeník)	735 čísel (1996-2010)

▪ Výběrové techniky: **Vícetupňový výběr**

1) Kvantitativní výběrová technika – **Systematický výběr**: Abychom optimalizovali velikost vzorku vzhledem k potřebám naší práce a současně zachovali reprezentativnost, podrobili jsme jednotlivé vzorky jmenovaných skupin časopisů systematickým výběrům. Do konečného analyzovaného materiálu jsme zahrnuli každou první a třináctou, respektive dvacátou šestou jednotku ze zvlášť konfigurovaného seznamu ($N+13$, respektive $N+25$, kde n_1 je prvním vydáním každého z výše jmenovaných časopisů v roce). Výběr časopisů na základě vzorce $N+13$ (u měsíčníků), respektive $N+25$ (u týdeníků) byl zvolen proto, abychom pokryli dvě protilehlá roční období, tj. zimu a léto, neboť logika lifestyleových časopisů se z velké části řídí právě ročním cyklem. Výsledný vzorek tak čítá 386 jednotek.

Tabulka č. 2: Početní zastoupení analyzovaných časopisů

	Titul	Výsledný vzorek
Rodinné časopisy (celkem 96 časopisů)	Naše rodina (týdeník)	42 čísel (1990-2010)
	Rodiče (měsíčník)	28 čísel (1997-2010)
	Family Star (měsíčník)	10 čísel (2006-2010)
	Miminko (měsíčník)	16 čísel (2003-2010)
Ženské časopisy (celkem 88 časopisů)	Blesk pro ženy (týdeník)	14 čísel (2004-2010)
	Svět ženy (měsíčník)	18 čísel (2002-2010)
	Cosmopolitan (měsíčník)	34 čísel (1994-2010)
	Marianne (měsíčník)	22 čísel (2000-2010)
Mužské časopisy (celkem 70 časopisů)	Playboy (měsíčník)	40 čísel (1991-2010)
	Esquire (měsíčník)	30 čísel (1996-2010)
Politicko-zpravodajské časopisy (celkem 76 časopisů)	Respekt (týdeník)	42 čísel (1990-2010)
	Týden (týdeník)	34 čísel (1994-2010)
Společenské časopisy (celkem 56 časopisů)	Spy (týdeník)	26 čísel (1998-2010)
	Rytmus života (týdeník)	30 čísel (1996-2010)

2) Kvalitativní výběrová technika – Identifikace zkoumaných rubrik a textů: Protože není v našich silách prozkoumat celý obsah každé jednotky vzorku, zaměříme se pouze na texty či rubriky, v jejichž titulku či názvu se objevují následující klíčová slova (a jejich modifikace): rodina, rodiče, prarodiče, matka, otec, manžel, manželka, manželství, mateřství, rodičovství, děti, dcera, syn, domov, domácnost, rozvod, rozchod, nevěra, výchova, svatba, sňatek. (Předpokládáme, že uvedený seznam „klíčových slov“ není kompletní a že se bude v průběhu analýzy konkrétních mediálních textů rozšiřovat. Jeho úplnou podobu pak představíme ve finální verzi disertační práce.)

VII. Pracovní verze výzkumných otázek:

V. a Základní výzkumná otázka:

Jaký je mediální obraz rodiny ve vybraných českých časopisech let 1990-2010?

V. b Vedlejší výzkumné otázky:

V této části předkládané práce budeme analyzovat povahu rodinného diskurzu ve vybraných časopisech různého tematického zaměření:

1. Jakým způsobem zobrazovaly vybrané časopisy o rodině (**Naše rodina, Rodiče, Family Star, Miminko**) rodinnou tematiku v letech 1990-2010?

- ▶ 1.a *Co rozumějí pod výrazem rodina?*
- ▶ 1.b *Jaká témata komunikují v souvislosti s rodinou?*
- ▶ 1.c *Jaké významy rodině přisuzují?*
- ▶ 1.d *Jaké diskurzivní modely (discourse models) konstruují v souvislosti s fenoménem rodiny?*
- ▶ 1.e *Které z těchto diskurzivních modelů považují za „přirozené“ a „správné“?*
- ▶ 1.f *A které z těchto diskurzivních modelů naopak ze sociální reality vylučují? Vylučují je trvale, nebo je do uznávané sociální reality navracejí zpět?*
- ▶ 1.g *Proměňují se nalezené diskurzivní modely v průběhu let 1990-2010? Pokud ano, jak? Jsou doplněny o nové aspekty, nebo jsou zcela vytěsněny?*
- ▶ 1.h *Které expertní hlasy promlouvají ve prospěch identifikovaných diskurzivních modelů? (Kdo patří mezi jejich zastánce? Kdo mezi jejich odpůrce?)*

2. Jakým způsobem zobrazovaly vybrané ženské časopisy (**Blesk pro ženy, Cosmopolitan, Marianne, Svět ženy**) rodinnou tematiku v letech 1990-2010?

- ▶ 2.a *Co rozumějí pod výrazem rodina?*
- ▶ 2.b *Jaká témata komunikují v souvislosti s rodinou?*
- ▶ 2.c *Jaké významy rodině přisuzují?*
- ▶ 2.d *Jaké diskurzivní modely (discourse models) konstruují v souvislosti s fenoménem rodiny?*
- ▶ 2.e *Které z těchto diskurzivních modelů považují za „přirozené“ a „správné“?*
- ▶ 2.f *A které z těchto diskurzivních modelů naopak ze sociální reality vylučují? Vylučují je trvale, nebo je do uznávané sociální reality navracejí zpět?*
- ▶ 2.g *Proměňují se nalezené diskurzivní modely v průběhu let 1990-2010? Pokud ano, jak? Jsou doplněny o nové aspekty, nebo jsou zcela vytěsněny?*
- ▶ 2.h *Které expertní hlasy promlouvají ve prospěch identifikovaných diskurzivních modelů? (Kdo patří mezi jejich zastánce? Kdo mezi jejich odpůrce?)*

3. Jakým způsobem zobrazovaly vybrané mužské časopisy (**Playboy, Esquire**) rodinnou tematiku v letech 1990-2010?

- ▶ 3.a Co rozumějí pod výrazem rodina?
- ▶ 3.b Jaká témata komunikují v souvislosti s rodinou?
- ▶ 3.c Jaké významy rodině přisuzují?
- ▶ 3.d Jaké diskurzivní modely (discourse models) konstruují v souvislosti s fenoménem rodiny?
- ▶ 3.e Které z těchto diskurzivních modelů považují za „přirozené“ a „správné“?
- ▶ 3.f A které z těchto diskurzivních modelů naopak ze sociální reality vylučují? Vylučují je trvale, nebo je do uznávané sociální reality navracejí zpět?
- ▶ 3.g Proměňují se nalezené diskurzivní modely v průběhu let 1990-2010? Pokud ano, jak? Jsou doplněny o nové aspekty, nebo jsou zcela vytěsněny?
- ▶ 3.h Které expertní hlasy promlouvají ve prospěch identifikovaných diskurzivních modelů? (Kdo patří mezi jejich zastánce? Kdo mezi jejich odpůrce?)

4. Jakým způsobem zobrazovaly vybrané politicko-zpravodajské časopisy (**Respekt, Týden**) rodinnou tematiku v letech 1990-2010?

- ▶ 4.a Co rozumějí pod výrazem rodina?
- ▶ 4.b Jaká témata komunikují v souvislosti s rodinou?
- ▶ 4.c Jaké významy rodině přisuzují?
- ▶ 4.d Jaké diskurzivní modely (discourse models) konstruují v souvislosti s fenoménem rodiny?
- ▶ 4.e Které z těchto diskurzivních modelů považují za „přirozené“ a „správné“?
- ▶ 4.f A které z těchto diskurzivních modelů naopak ze sociální reality vylučují? Vylučují je trvale, nebo je do uznávané sociální reality navracejí zpět?
- ▶ 4.g Proměňují se nalezené diskurzivní modely v průběhu let 1990-2010? Pokud ano, jak? Jsou doplněny o nové aspekty, nebo jsou zcela vytěsněny?
- ▶ 4.h Které expertní hlasy promlouvají ve prospěch identifikovaných diskurzivních modelů? (Kdo patří mezi jejich zastánce? Kdo mezi jejich odpůrce?)

5. Jakým způsobem zobrazovaly vybrané společenské časopisy (**Spy**, **Rytmus života**) rodinnou tematiku v letech 1990-2010?

- ▶ 5.a *Co rozumějí pod výrazem rodina?*
- ▶ 5.b *Jaká témata komunikují v souvislosti s rodinou?*
- ▶ 5.c *Jaké významy rodině přisuzují?*
- ▶ 5.d *Jaké diskurzivní modely (discourse models) konstruují v souvislosti s fenoménem rodiny?*
- ▶ 5.e *Které z těchto diskurzivních modelů považují za „přirozené“ a „správné“?*
- ▶ 5.f *A které z těchto diskurzivních modelů naopak ze sociální reality vylučují? Vylučují je trvale, nebo je do uznávané sociální reality navracejí zpět?*
- ▶ 5.g *Proměňují se nalezené diskurzivní modely v průběhu let 1990-2010? Pokud ano, jak? Jsou doplněny o nové aspekty, nebo jsou zcela vytěsněny?*
- ▶ 5.h *Které expertní hlasy promlouvají ve prospěch identifikovaných diskurzivních modelů? (Kdo patří mezi jejich zastánce? Kdo mezi jejich odpůrce?)*

6) Jakých podob nabývá mediální obraz rodiny v průběhu let 1990-2010 ve vybraných českých časopisech? Je tento obraz spíše homogenní, nebo heterogenní - plný protikladných diskurzů? Jaké normy rodinného chování a života předkládají česká média svým čtenářům ve sledovaném období let 1990-2010?

VIII. Seznam literatury:

▪ Seznam primární literatury:

viz seznam analyzovaných časopisů

▪ Seznam sekundární literatury:

Beck-Gernsheim, Elisabeth. 2002. *Reinventing the family: in search of new lifestyles*. Cambridge: Polity Press.

Berger, Peter Ludwig - Luckmann, Thomas. 1999. *Sociální konstrukce reality: pojednání o sociologii vědění*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.

Lenka Nováková, 143860

Chambers, Deborah. 2001. *Representing the family*. London: SAGE Publications.

Cox, Frank D. 2009. *Human intimacy: marriage, the family, and its meaning*. Belmont, CA : Wadsworth Cengage Learning.

Fairclough, Norman. 1995. *Critical discourse analysis: the critical study of language*. Harlow: Longman an imprint of Pearson Education.

Fairclough, Norman. 2003. *Analysing discourse: textual analysis for social research*. London: Routledge.

Foucault, Michel. 1994. *Diskurs, autor, genealogie: tři studie*. Praha: Svoboda.

Gee, James Paul. 2005. *An introduction to discourse analysis: theory and method*. New York: Routledge.

Hakim, Catherine. 2003. *Models of the family in modern societies: ideals and realities*. Aldershot: Ashgate.

Jensen, Ann-Magritt – McKee, Lorna. 2003. *Children and the changing family: between transformation and negotiation*. London: Routledge Falmer.

Možný, Ivo. 1983. *Rodina vysokoškolsky vzdělaných manželů*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně.

Možný, Ivo. 1990. *Moderní rodina (mýty a skutečnosti)*. Brno: Blok.

Možný, Ivo. 2008. *Declining fertility in Europe, and, What parenthood means to the Czechs*. Brno: Masaryk University.

Možný, Ivo. 2008. *Rodina a společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství.

Muncie, John. 1997. *Understanding the family*. London: SAGE Publications.

Lenka Nováková, 143860

Rabušic, Ladislav. 2001. *Kde ty všechny děti jsou?: porodnost v sociologické perspektivě*. Praha: Sociologické nakladatelství.

Schneider, Barbara L. - Waite, Linda J. 2005. *Being together, working apart: dual career families and the work-life balance*. New York: Cambridge University Press.

Therborn, Goran. 2004. *Between sex and power: family in the world*. London: Routledge.

Thistle, Susan. 2006. *From marriage to the market: the transformation of women's lives and work*. Berkeley: University of California Press.

Tincknell, Esthella. 2005. *Mediating the family: gender, culture and representation*. London: Hodder Arnold.

Van Dijk, Teun. 1972. *Some Aspects of Text Grammar. A Study in Theoretical Linguistics and Poetics*. Hague: Mouton.

Van Dijk, Teun. 1985 (a). *Handbook of Discourse Analysis. Volume 1. Disciplines of Discourse*. London: Academic Press.

Van Dijk, Teun. 1985 (b). *Handbook of Discourse Analysis. Volume 2. Dimensions of Discourse*. London: Academic Press.

Van Dijk, Teun. 1985 (c). *Handbook of Discourse Analysis. Volume 4. Discourse Analysis in Society*. London: Academic Press.